

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

доц. Острянюк А.М.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПОЛЬОВА АРХЕОЛОГІЯ**

Освітня програма В9 Історія та археологія

2025 – 2026 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри історії України, археології, та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від «29» серпня 2025 року.

Розробники: _Веремейчик Олена Михайлівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології, та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета навчальної дисципліни

Мета дисципліни має на меті ознайомити здобувачів освіти з методикою отримання речових джерел з історії України, а також забезпечити формування основних навичок роботи з речовими джерелами. Курс «Польової археології» повинен дати знання з теорії та методики археологічних досліджень, інформацію про комплекси речових історичних джерел та методи роботи з ними.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість годин:	120	
- лекції	12	
- практичні / семінарські	10	
- лабораторні	-	
- індивідуальні завдання	-	
- самостійна робота студента	98	

Статус навчальної дисципліни нормативна

Очікувані результати навчання

У процесі вивчення дисципліни «Польова археологія» передбачається формування у студентів наступних **компетентностей**:

ЗК02. Здатність до автономної роботи, самосвіти, відповідальної індивідуальної, командної та проектної роботи.

ЗК06. Здатність працювати в міжнародному контексті

ЗК09. Здатність приймати обґрунтовані рішення, творчо застосовувати кращі практики у професійній діяльності, брати відповідальність за оригінальність та обґрунтованість наукових результатів.

СК01. Здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію.

СК02. Здатність здійснювати історичні й археологічні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук.

СК05. Здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері історії, археології та/або дотичні до них міждисциплінарні проекти.

СК06. Здатність здійснювати експертний аналіз в предметній області.

Навчальна дисципліна сприятиме досягненню таких **програмних результатів навчання**:

ПР01. Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.

ПР02. Здійснювати рецензування, коментування, анотації наукових, науково-популярних, освітніх та публіцистичних текстів, які стосуються питань історії та археології.

ПР06. Здійснювати експертизу пам'яток історії, археології та культури з метою їх охорони та можливого подальшого використання.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Теоретичні проблеми польового археологічного джерелознавства												
Тема 1. Предмет та завдання польової археології.	2	2										
Тема 2. Історія розвитку польової археології	12	2				10						
Тема 3. Археологічні пам'ятки. Класифікація археологічних пам'яток.	13	1	2			10						
Тема 4. Культурний шар.	11	1				10						
Разом за змістовим модулем 1	36	4	2			30						
Змістовий модуль 2. Польові археологічні роботи												
Тема 1. Організація польових археологічних робіт	6					6						
Тема 2. Археологічні розвідки.	14	2	2			10						
Тема 3. Розкопки давніх поселень та городищ.	14	2	2			10						
Тема 4. Розкопки давніх поховань.	14	2	2			10						
Разом за змістовим модулем 2	48	6	6			36						
Змістовий модуль 3. Камеральна обробка матеріалу та складання звіту за наслідками археологічних досліджень												
Тема 1. Камеральна обробка матеріалу	14					14						
Тема 2. Археологічний звіт та польова документація	22	2	2			18						

Разом за змістовим модулем 3	36	2	2			32						
Разом	120	12	10			98						

Форми та методи контролю навчальних досягнень

Поточний контроль: Усне опитування, участь у груповій роботі; творчі роботи, презентації

Підсумковий контроль: екзамен

Розподіл балів за темами:

	Поточне тестування та самостійна робота											Сума
	Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					Зм. М. 3		
Тема	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	Тв.р	T9	T10	
Бали	5	5	5	5	10	10	10	10	3	10	12	75

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь, доповідь, виконання завдань на практичному занятті

до 7 балів

Активність (доповнення, запитання)

2 бали

б) самостійна робота

до 10 балів

г) творча робота

до 21 балу

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 7 балів – здобувач освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, робить аргументовані висновки; може узагальнювати та застосовувати набуті знання; 4 бали – відповідь містить незначні неточності; 3 бали – студент може відтворити основні положення програмового матеріалу, його відповідь неповна; 2 бали – студент ґрунтовно доповнює відповіді своїх товаришів; 1 бал – студент доповнює відповіді своїх товаришів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
--------	---	--	---

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія розвитку польової археології. Розвиток вітчизняної польової археології. Розглянути етапи становлення вітчизняної польової археології, прослідкувати еволюцію методики польових археологічних досліджень.	10
2	Тема: Археологічні пам'ятки. Класифікація археологічних пам'яток. Підготовка до практичного заняття 1: Види археологічних пам'яток та особливості їх вивчення. Проаналізувати значення пам'ятки археології як історичного джерела. Розглянути різноманітність археологічних пам'яток, на підставі їх класифікації проаналізувати особливості застосування тих чи інших методів польової археології, що використовуються при їх вивченні. Проаналізувати поняття археологічний комплекс та його конкретний зміст, а також розглянути питання формування культурного шару та особливості аналізу його стратиграфії	10
3	Тема: Археологічні розвідки. Підготовка до практичного заняття 2. Археологічні розвідки. Розглянути мету проведення археологічних розвідок. Вивчити етапи підготовки до розвідки та конкретні методи проведення різних видів розвідкових досліджень.	16
4	Тема: Методика розкопок поселень та городищ. Підготовка до практичного заняття 3. Методичні прийоми розкопок культурного шару та об'єктів поселень та городищ. Звернути увагу на особливості дослідження поселень на різних територіях та в різних геологічних умовах. Розглянути методику дослідження пам'яток різних епох.	20
5	Тема: Розкопки давніх поховань. Підготовка до практичного заняття 4. Методика дослідження поховальних пам'яток. Познайомити здобувачів освіти з різними типами поховальних пам'яток. Розглянути методику дослідження могильників, курганів та інших типів поховальних пам'яток.	10

6	Тема: Камеральна обробка матеріалу. Підготовка до практичного заняття 5. Методика зарисовки керамічного матеріалу та індивідуальних знахідок. Навчити правильно малювати кераміку та знахідки, Привити здобувачам освіти основні навички оформлення археологічних рисунків.	14
7	Тема: Археологічний звіт та польова документація Підготовка до практичного заняття 7. Оформлення топографічного плану археологічної пам'ятки та її опис. Привити студентам конкретні навички при складанні топографічних планів місцевості, вміння об'ємного бачення місцевості, правильність нанесення різноманітних умовних позначок, вміння та правильність складання текстового опису конкретного топографічного плану.	18
Усього годин на самостійну роботу		98

Матеріально-технічне забезпечення

1. Навчальна програма
- 2.Робоча програма навчальної дисципліни.
3. Методичні матеріали до практичних занять.
4. Теми і завдання для самостійного опрацювання.
5. Матеріали до лекційних занять.

Рекомендовані інформаційні джерела

Основна література:

- Археологія України /За ред. Л. Л. Залізняка. Київ, 2005.
- Археологія України за роки Незалежності/ За ред. Я. П. Гершковича й Д. С. Гречка Київ, 2022.
- Археология Украинской ССР. Киев, 1985. Т. 1.
- Археология Украинской ССР. Киев, 1986. Т. 2.
- Археология Украинской ССР. Киев, 1986. Т. 3.
- Абашина Н. С., Козак Д. Н., Синиця Є. В. Терпиловський Р. В. Давні слов'яни. Археологія та історія. Київ, 2012.
- Авдусин Д. А. Полевая археология СССР. Москва, 1980.
- Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. Москва, 1990.
- Бітковський Б., Собчук В., Пробийголова О. Археологічна спадщина та ОТГ. Київ, 2020.
- Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України, Київ, 1994.
- Відейко М.Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. Київ, 2001.
- Гарден Ж. К. Теоретическая археология. Москва, 1983.
- Генинг В. Ф. Очерки по истории советской археологии. Киев, 1989.
- Давня історія України. Т. 1. Первісне суспільство. Київ, 1997.

- Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39.
- Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 26.
- Україна. Хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. Т. 1. К., 2008.
- Україна. Хронологія розвитку. Давні слов'яни. Київська Русь. Т. 2. Київ, 2009.
- Допоміжна література:
- Археологія. 1993. № 3 (до 100-річчя відкриття трипільської культури).
- Баран В. Д. Давні слов'яни. Київ, 1998.
- Баран В. Д., Козак Д. Н., Тертиловський Р. В. Походження слов'ян. Київ, 1991.
- Березанская С. С. Средний период бронзового века в Северной Украине. Киев, 1972.
- Березанская С. С. Северная Украина в эпоху бронзы. Киев, 1982.
- Березанская С. С., Отрощенко В. В., Черениченко Н. И., Шарафутдинова И. Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. Киев, 1986.
- Бессонова С. С. Религиозные представления скифов. Киев, 1983.
- Блаватский В. Д. Античная археология Северного Причерноморья. – Москва, 1961.
- Блаватский В. Д. Античная полевая археология. Москва, 1967.
- Бліфельд Д. І. Давньоруські пам'ятки Шестовиці. Київ, 1977.
- Бобринский А. А. Гончарство Восточной Европы. Москва, 1978.
- Веремейчик О. Поселение «Пойма» около Шестовицы близ Чернигова// Чернігів у середньовічній та ранньомодерновій історії Центрально-Східної Європи. Чернігів, 2007, 366-379.
- Гладилин В. Н. Проблемы раннего палеолита Восточной Европы. Киев, 1976.
- Гаврилюк Н. А. Домашнее производство и быт степных скифов. Киев, 1989.
- Граков Б. Н. Скифы. Москва, 1971.
- Даниленко В. Н. Неолит Украины. Киев, 1969.
- Даниленко В. М. Кам'яна могила. Київ, 1986.
- Довженко В. Й., Гончаров В. К., Юра Р. О. Давньоруське місто Воїнь. Київ, 1966.
- Древняя Русь. Город. Замок. Село. Москва, 1985.
- Древняя Русь. Быт и культура. Москва, 1997.
- Енциклопедія трипільської цивілізації. Київ, 2004.
- Зализняк Л. Л. Охотники на северного оленя Украинского полесья эпохи финального палеолита. Киев, 1989.
- Зализняк Л. Л. Первісна історія України. Київ, 1999.
- Зубарь В. М. Северный Понт и Римская империя. Киев, 1998.
- Зубар В. М., Ліньова Э. А., Сон Н. А. Античний світ Північного Причорномор'я. Київ, 1999.
- Зубарь В. М. Боги и герои античного Херсонеса. Киев, 2005.
- Ильинская В. А. Тереножкин А. И. Скифия VII – IV вв. до н.е. Київ, 1983.

- Козак О. Д., Потєхіна І. Д., Слободян Т. І., Гупало В. Д. Методичні рекомендації до польової антропології. Київ, 2020.
- Колосов Ю. Г., Степанчук В. Н., Чабай В. П. Ранний палеоліт Крыма. Киев, 1993.
- Консервація і реставрація пам'яток архітектури. Київ; Львів, 1996.
- Котова Н. С. Неолитизация Украины. Киев, 2002.
- Корзухина Г. Ф. Русские клады IX–XIII вв. Москва; Ленинград, 1954.
- Крапивина В. В. Ольвия. Материальная культура I–IV вв. н. е. Киев, 1993.
- Круц В. А. Позднетрипольские памятники Среднего Поднепровья. Киев, 1977.
- Крыжицкий С. Д. Жилые дома античных городов Северного Причерноморья. Киев, 1882.
- Крыжицкий С. Д. Архитектура античных государств Северного Причерноморья. Киев, 1993.
- Крижицький С. Д., Зубар В. М., Русяєва А. С. Античні держави Північного Причорномор'я. Київ, 1998.
- Кучера М. П. Змиевы валы Среднего Поднепровья. Киев, 1987.
- Кучера М. П. Слов'яно-руські городища VIII–XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем. Київ, 1999.
- Лагодовська О. М., Шапошникова О. Г., Макаревич М. Л. Михайлівське поселення. Київ, 1962.
- Магомедов Б. В. Черняховская культура. Проблемы этноса. Люблин, 2001.
- Максимов Е. В. Зарубинецкая культура на территории УССР. Киев, 1982.
- Мезенцева Г. Дослідники археології України. Чернігів, 1997.
- Мозолєвський Б. М. Скіфський степ. Київ, 1983.
- Моця О. П. Населення південноруських земель IX–XIII ст. (За матеріалами некрополів). Київ, 1993.
- Мурзин В. Ю. Скифская архаика Северного Причерноморья. Киев, 1984.
- Мурзин В. Ю. Происхождение скифов: основные этапы формирования скифского этноса. Киев, 1990.
- Методика полевых археологических исследований. Ленинград, 1989.
- Нужний Д. Ю. Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці. Київ, 1992.
- Обломский А. М. Днепровское лесостепное Левобережье в позднеримское и гуннское время. Москва, 2002.
- Обломский А. М., Терпиловский Р. В. Среднее Поднепровье и Днепровское левобережье нашей эры. Москва, 1991.
- Плетнева С. А. Печенеги, торки и половцы в южнорусских степях. МИА, 1958. № 62.
- Пуголовок Ю., Котенко В., Єфанова С. Обробка кераміки в польових і камеральних умовах (методичні рекомендації): матеріали Археол.-керамолог. літ. акад. в Опішному. Опішне, 2017.
- Русанова И. П. Славянские древности VI–VII вв. Москва, 1976.
- Русяева А. С. Религия и культы античной Ольвии. Киев, 1992.
- Рыбаков Б. А. Ремесло Древней Руси. Москва, 1948.

- Свешников И. К.* Культура шаровидных амфор. Свод археологических источников. Москва, 1983. Вып. В1–3.
- Славяне и их соседи в конце I тыс до н.е – первой половине I тыс. н.е. Москва, 1993.
- Седов В. В.* Восточные славяне в VI – XIII вв. Москва, 1982.
- Сон Н. А.* Тира римського времени. Киев, 1993.
- Сорочан С. Б., Зубарь В. М., Марченко Л. В.* Жизнь и гибель Херсонеса. Харьков, 2001.
- Сорочан С. Б., Зубарь В. М., Марченко Л. В.* Херсонес – Херсон – Корсунь. Киев, 2003.
- Степи Евразии в эпоху средневековья. Москва, 1981.
- Телегин Д. Я.* Неолитические могильники мариупольского типа. Киев, 1991.
- Телегин Д. Я., Нечитайло А. Л., Потехина И. Д., Панченко Ю. В.* Среднестоговская и новоданиловская культуры энеолита Азово-Черноморского региона. Луганск, 2001.
- Тереножкин А. И.* Киммерийцы. Киев, 1976.
- Терпиловский Р. В.* Славяне Поднепровья в первой половине I тыс. до н. э. Люблин, 2004.
- Толочко П. П.* Киев и Киевская земля в эпоху феодальной раздробленности. Киев, 1980.
- Толочко П. П.* Древнерусский феодальный город. Киев, 1989.
- Цалкин В. И.* Древнейшие домашние животные. Москва, 1970.
- Черненко Е. В.* Скифские лучники. Киев, 1981.
- Черненко Е. В.* Скифо-персидская война. Киев, 1984.
- Чмихов М. Ю., Шилов Ю. О., Корнієнко П. Л.* Археологічні дослідження курганів. Київ, 1989.
- Шекун О.В., Веремейчик О.М.* Давньоруське поселення Ліскове. Чернігів, 1999.
- Шелов Д. Б.* Античный мир в Северном Причерноморье. Москва, 1966.
- Шрамко Б. А.* Бельское городище скифской эпохи (г.Гелон). Киев, 1987.
- Энеолит СССР. Москва, 1982.
- Эпоха бронзы лесной полосы СССР. Москва, 1987.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут археології НАН України - [www. archeology.org.ua](http://www.archeology.org.ua)
2. Енциклопедія історії України - <http://wikimediaukraine.wordpress.com/2012/09/19/eu>
3. Спілка археологів України. Розділ «бібліотека»